

Forum

Cuntegn

- 1 Editorial
- 2 Revista 2020
- 3 Guidas culturalas
- 4 Giubileum: 100 onns
Societad da musica
Danis-Tavanasa
- 5 Restauraziun baselgia
parochiala Breil:
Scartira tschentada ella
rucla dil clutger
- 6 Tradiziun en temps da
Corona: Sontgaclau a
Danis-Tavanasa
- 7 Prevista 2021

Editur

Forum cultural Breil
www.focubreil.ch
Ediziun: 600 Exemplars

planen projector
umbauen renovare
wohnen mobilier

Maurus Cathomas AG

Via S. Clau sura 1
7130 Illanz

Quaderstrasse 23
7000 Chur

Editorial

Ils 1 da zercladur 2010 ei il Forum cultural dalla vischnaunca da Breil vegnius fundaus. Igl intent dall'uniun ei vegnius francaus els statuts sco suonda: L'uniun ha gl'intent da mantener e promover tuttas spartas che sefatschentan dalla cultura en vischnaunca. Las activitads cumpeglian las suandontas spartas tematicas: cultura en general, lungatg, historia, architectura, cultira, occurrenz, publicaziuns.

El decuors dils onns ha l'uniun sviluppau ina vasta activitad e realisau persula u ensemen cun differents partenaris plirs projects da valeta culturhistorica.

Per informar tut ils commembers e fautors dalla cultura ha l'uniun gia dalla bial'entschatta aviert la pagina da casa focubreil.ch. Cun la brochura che vus tenis enta maun ha l'uniun lantschau in ulteriur canal per informar la populaziun dils vischinadis da Breil, Dardin e Danis-Tavanasa dils fatgs culturals e dall'ierta culturala. La brochura duei cumparer duas gadas ad onn; il mars ed il settember.

Letztes Jahr feierte das Forum cultural Breil sein 10jähriges Bestehen. Die Broschüre, die Sie in den Händen halten, soll über die Aktivitäten des Vereins, sowie über die Geschichte und Kultur in den Dörfern Breil, Dardin und Danis-Tavanasa informieren.

Haveis era vus propostas ni ideas per ina contribuziun el "Forum", lu s'annunziei, ni aunc meglier scrivi gest in artechel.

Preziadas convischinas e prezias convischins, cordialmein engraziein a vus per tut agid e sustegn en favur dalla cultura e dall'ierta culturala indigena. Il commembradi el Forum cultural cuosta CHF 30.00 per onn.

Culs megliers salids
Michael Friberg, president

Revista 2020

Bugen informein nus vus dil curriu e passau el decuors digl onn vargau. Deplorablamein ha la situaziun da pandemia pretendiu da spustar ni strihar differentas occurrenz.

Il referat cun il historicher Stefan Fiechtner pertuccont ils resultats dallas novas perscrutaziuns sin Crest Sogn Sievi ha stuiu vegnir spustaus muort la situaziun da pandemia.

Cun la perscrutaziun dils numns locals sco era cun la tgira e manteniment da piazzas e sendas culturhistoricas ei vegniu cuntinuau sco tochen dacheu. La perscrutaziun dils numns locals ei ina vasta lavur che pretenda bia perseveranza. Ils resultats vegnan publicai dafertontier sin la pagina da casa sut *Cultira*. Las piazzas e sendas culturhistoricas (Isletta Danis, Patnasa Dardin, Caltgera Dardin, Crest la Crusch Breil) ein era vegnidas tgiradas igl onn vargau cun tut quitau.

Sco previu ein tablas da panorama culs numns locals vegnidas montadas si Crest-ault e Rubi-su. In cordial engraziament admettein en quei liug alla vischnaunca per siu agid da transport e personal en caussa.

Bugen havessen restaurau ils mirs d'ustonza enta Siaras (Rubi-sut). Deplorablamein havein stuiu spustar quella lavur ord different motivs. Legreivel ei che dr. Arnold Spescha ha dau bia spazi a quei liug historic en siu niev cudisch da Suworow cumpariu igl atun vargau. Dapli da quella «Dustonzas» anfleis vus sin nossa pagina sut *Actual/projects*.

La Burleun Gastro SA sut l'egida da Corina Hunger ha realisau egl uaul sur l'ustria Burleun in vial da schar ruclar nuschs ed ina senda d'informaziun. El center da quella nova purschida stat la historia dil «Stgirat Burli». Il carnet cun la historia ei scret per romontsch e tudestg. Il Forum cultural ei staus gideivels cun translatar il text e cun exequir las lavurs egl uaul. Quella purschida ha anflau grond' accoglientescha ed igl eco ei staus ton dad jester sco da dumiesti fetg positivs.

Bugen havessen organisau il pign giubileum da 10 onns a caschun dalla radunonza generala d'uonn cun musica e divertiment. Muort la

situaziun da pandemia ei quei deplorablamein buca stau pusseivel.

Tabla da panorama si Rubi-su

Broschura da viagiari en 2. ediziun

Fotos: Michael Friberg

Ein Überblick über die Aktivitäten des vergangenen Jahres zeigt, dass verschiedene Veranstaltungen wegen der Pandemie abgesagt oder verschoben werden mussten. Folgendes konnte stattfinden: Forschung der Lokalnamen, die Resultate werden laufend auf der Homepage publiziert. Instandhaltung und Pflege der kulturhistorischen Stätte. Mithilfe beim Projekt «Nüsse rollen mit Burli». Ausarbeitung und Durchführung der kulturhistorischen Führungen in Brigels.

Museum ed archiv da famiglia de Latour

Fotos: Michael Friberg

El suranumnu museum ed archiv vegn conservau: 21 portrets, 1500 cudschs, 3000 documents, vestgadira, moblias e bia auter.

Dalla primavera entochen igl atun ei igl archiv aviarts per tuts interessents.

Tgi che giavischa ina guida ei supplicaus da semetter en contact cun Michael Friberg ni Breil turissem.

Tegia Rasuz

Era enta Cuort sigl areal dalla tegia Rasuz dat ei bia da mirar e contemplar. Tgi che s'interessescha dil mund puril da pli baul ei cordialmein envidaus tier ina guida. Giulian Cathomas meina bugen ils interessai tras tegia, clavau, fravgia e carner.

Guidas da cultura

Veronica Cathomen duront ina guida en caplutta Sogn Martin

Fotos: mira!cultura Surselva

Suenter ina liunga fasa da preparaziun ein naven dalla stad 2020 guidas culturalas per jester e dumiesti vegnidas purschidas el vitg da Breil. Ensemen cun l' **Uniun mira!cultura Surselva e Surselva turissem** ei vegniu purschiu a Breil duas guidas:

La metamorfosa d'in vitg muntagnard dat ina investa el svilup d'in vitg muntagnard naven dils emprems documents entochen il di dad oz. Ella include ils temas: survesta historica, il vitg puril e siu mund, la destinaziun turistica, igl art sacral, lungatg e cultura.

Per gassas e streglias, laufend romanisch lernen ist für die Feriengäste entwickelt worden, die sich speziell für die romanische Sprache interessieren. Bei der Führung erfährt man viel Spannendes über die vierte Landessprache und natürlich auch über die Geschichte des Bergdorfes Breil/Brigels.

Cun Veronica Casanova, David Flepp e Michael Friberg stattan treis personas che han absolviu la scolaziun da Guidas da cultura dil cantun Grischun a disposiziun per menar jester e dumiesti tras nies vitg.

Dapli dil cuntegn dallas guidas anfleis vus sin nossa pagina da casa: [focubreil.ch / Actual / Guidas culturalas](http://focubreil.ch/Actual/Guidas-culturalas). Mehr Infos gibt es auf unserer Homepage unter [focubreil.ch / Aktuell / Kulturführungen](http://focubreil.ch/Aktuell/Kulturführungen).

Michael Friberg duront ina guida el monument Giacun Hasper Muoth

100 onns Societad da musica Danis-Tavanasa

Igl onn vargau ha la Societad da musica Danis-Tavanasa saviu festivar il 100avel natalezi. Muort la situaziun dalla pandemia da corona ei la fiasta spustada sil november 2021.

Saver festivar il giubileum centenar secapescha buca da sez. Tonpli astg'ins esser loschs sin quei e nezzegiar gl'anniversari per mirar anavos sin quels 100 onns. Jeu sebasel en mia retrospectiva d'ina vart sils protocols ch'ei egl archiv communal a Breil naven dil 1925 (ils protocols da 1919-1924 ein daventai in'ufrenda digl incendi da Danis 1924); sils protocols ch'igl actuar actual Pieder Blumenthal ha tier el, silla cronica che Gion Battista Spescha (anteriur musicant) ha scret per il giubileum da 75 onns ed era sillas reminiscenzas che Giusep Spescha (anteriur dirigent, president e musicant) ha purtau avon a caschun dalla fiasta d'uniformaziun nova igl onn 1988.

Societad da musica Danis-Tavanasa igl uost 1923

Fundaziun e premiera

Tenor las statutas ei la Societad da musica Danis-Tavanasa vegnida fundada ils 10 da schaner 1920. Emprems sentupadas dils interessents ha ei denton gia dau avon, per exempel per reglar la cumpra d'instruments ed auter. Cun grond engaschament ein ils musicants semess alla lavur. Cun desideri spetgan pign e grond sil grond di. Ils 15 da december 1919 arrivon ils instruments culla Viafier retica. In grond pievel serimna alla staziun per retscheiver quella spediziun custeivla. Ils musicants spetgan cun ardiment e plein luschetia silla repartiziun dils instruments entras il dirigent. Ils iniziants han saviu gudignar scolast Geli Cathomen da Breil sco empren dirigent. A lez reusseschi da contonscher tec a tec empau progress sil camp musical ed a caschun dalla fiasta da perdanonza da Nossadunna d'uost 1920 astga la societad da musica embellir per l'emprema ga la fiasta – la premiera.

Emprems pass

Duront gl'empren decenni d'existenza eisi gartegiau alla giuvna uniun d'animar in ni l'auter convischin d'entscheiver a sunar, gliemar vid la qualitat, exercitar e preparar produziuns. Plinavon eisi stau da mirar d'adina puspei haver instruments. Aschia per exempel protocollau ch'ins hagi cumprau dus cornets, in per 98.- fr. e l'auter per 108.- fr. Il 1925 ei la Societad da musica Danis-Tavanasa gia se-presentada all'emprema fiasta da musica districtuala a Glion, ils 10 da matg. La musica ha sunau avon la giuria «Der Traum des Pilgers» da Emil Ruh. Sper Danis-Tavanasa ein aunc 9 autras musicas sursilvanas separticipadas: Cumbel, Falera, Flem, Mustér, Rueun, Sursaisa, Trun, Versomi e Vignogn. Da separtizipar a fiastas da musica districtualas e cantunalas ei duront tut quels onns adina stau fetg impurtont per la Societad da musica Danis-Tavanasa. Aschia ha nossa musica entochen oz muncau a sulettamein ina fiasta districtuala, la siatavla, il 1958 a Glion. A tut tschellas 19 fiastas districtualas ei Danis-Tavanasa adina stada dalla partida. Entochen oz ha la musica era priu part ad 11 fiastas da musica cantunalas. Dapi il 1992 a Favugn, essan stai a finadina. La davosa ga il 2019 ad Arosa.

Gliesta dils emprems commembers 1920

Jacob Riedi (empren president)
Joseph Spescha (empren actuar)
Alfons Carigiet (empren cassier)
Christian Caduff-Sialm
Mathias Cathomas
Rest Antoni Friberg
Sebastian Friberg
Theodor Friberg
Mathias Schuoler
Alois Silvani
Jacob Nay

Emprema bandiera ed emprema uniforma

Suenter la prematura mort dil commember d'honor Rest Antoni Friberg, han ses fargliuns Nesa, Maria, Adalgott e Gion Giacun, vuliu far in plascher alla musica cun schenghegiar ina bandiera. Sco president ha Giusep Spescha giu l'honor da gidar ad encurir ora ella, senza risguard sin il prezi. In giavisch dils fargliuns Friberg ei stau, che s. Antoni paradeschi sin la bandiera. Sur Gion Cadalbert ha benediù la bandiera ils 6 da november 1955. Sco padrin ha la musica anflau Rest Giusep Friberg e sco madretscha Tresa Friberg, niaza dils fargliuns Friberg. Per l'emprema ga ha la bandiera fatg sia funcziun alla fiasta da Sontgilcrest cun siu losch bandierel Rest Giusep Friberg. Igl onn 1959, ha la musica cun siu president Marcel Cathomen ughegiu il pass tier uniformas novas, ina nera che ha remplazzau la verda (lezza era ina d'occasiun). La fiasta d'inauguraziun, organisada el Runcau, cun cooperaziun dallas societads da musica da Breil, Dardin, Trun e Sursaisa ei stada in cumplein success.

Instrumentaziun nova

El decuors dils emprems 45 onns ha la societad da musica adina puspei cumprau instruments da differentas firmas. Aschia ei igl accordar ils instruments daventaus adina pli problematic. Il 1966 ei la societad sedecidida da far in' instrumentaziun nova. Gronds merets per quella ha il dirigent da lu, Raimund Schmid. El ei pli tard vegnius numnaus dirigent d'honor. Ils 2 e 3 da fenadur 1966 ha ei dau la gronda fiasta a Plaun Danis e mo quater onns pli tard, ils 4 e 5 da fenadur 1970 ha la musica festiva el medem liug siu giubileum da 50 onns. Il president dalla societad da musica, Fidel Alig, ha tgamunau quella fiasta. La proxima gronda fiasta che la musica da Danis-Tavanasa ha festiva ei stau da sogn Stiafen 1988, la fiasta d'uni-

formaziun. L'emprema (e tochen oz suletta) presidenta dalla musica, Marianna Friberg, ha saviu beneventar in pievelun en halla da gimnastica a Danis. Quella uniforma en vintgietschen e caultschas neras ha teniu quasi 30 onns. Dapi il 2015 ha la Societad da musica Danis-Tavanasa ina uniforma nera cun camischa cotschna ed ina capiala.

che gioga era ina impurtonta rolla el vitg ed en vischnaunca (concerts per giubilar, concerts annuals, produziuns a fiastas ecclesiasticas e profanas (p.ex. schibettas). La Societad da musica Danis-Tavanasa duei viver vinavon e per quei lein era festivar nies giubileum da 100 onns. Muort corona ha la societad da musica buca saviu festivar il 2020 siu anniversari. Il

Societad da musica Danis-Tavanasa a caschun dalla Perdanonza da Rueun igl onn 2019
Foto: Ivo Capaul

Avegnir

Ils davos decennis ha la musica giu da sbatter culla munconza da novas musicantas e novs musicants. Per nos concerts vein per quei adina pli savens encuretgi cooperaziuns, aschia per exempel diversas gadas cul Chor Uvriu Danis-Tavanasa, e nus essan era stai visai vi sin gidontras e gidonters d'ordeifer. Igl ei in dir temps. Tuttina emprovan tuttas commembras e tuts commembers da tener agradsì l'uniun

concert da gala per quell'ocasiun ei uss planisauz ils 6 da november 2021. Per nies giubileum dat ei era ina cronica che cumpara beingleiti. Sche Dieus vul ed il virus lai tier, savein lu festivar da cuminonza quei grond tiern ella historia da nossa societad.

Hugo Schär,
dirigent, Societad da musica Danis Tavanasa

Restauraziun dalla baselgia parochiala Assumziun da Maria, igl onn 2020

A caschun dalla restauraziun dalla baselgia parochiala igl onn 2020 han ins priu ord la rucla dil clutger ils suandonts documents:

- *Status present dil vitg e della Lud. vischnaunca de Breil, Anno 1889*; text Giacun Hasper Muoth,
- *Enzacontas remarcas e notizias fatgas cun caschun dell'engrondaziun e renovaziun della baselgia parochiala igl onn 1963 e 1964*; text sur Sigisbert Berther.

La cumissiun da baghegiar ei sedecidida da setener vid quei usit ed ha incaricau igl archivar dalla pleiv da redegger in text actual, il qual duei vegnir deponius ensemen cun copias da 1889 e 1964 ella rucla dil clutger. Plinavon duei era in exemplar dil Fegl parochial grischun dils meins fenadur ed uost 2020 vegnir aschuntaus.

documents deponi ella cuppa d'iom
foto: M. Friberg

Prefaziun

1964-2020, quei ein 56 onns. Atgnamein buc in liung temps e tuttina ein il svilup e las midadas da quels onns buca da surveser. Il vitg da purs d'antruras ei sesviluppaus ad ina destinaziun turistica. Il vitg ha quasi fatg atras ina metamorfosa, buca mo quei che pertucca sia carschientscha cun plirs novs quartiers da vacanze. Era la cumposiziun dils habitonts ei semidada. La suandonta survesta dils 30 da zercladur 2020 muossa la suandonta situaziun:

Habitonts total	646
Affons e giuvenils	122
Habitonts el process da lavur	375
Habitonts en vegliadetgn da pensiun	149
Habitonts da religiun catolica	514
Habitonts da religiun reformada	54
Habitonts d'autras ni senza religiun	78

Tradiziuns religiosas

Quei che pertucca las tradiziuns ed ils usits religios ha Breil mantenu bein sia identitad ed autenticitad tochen sil di dad oz. Aschia vegn aunc adina festiva la fiasta da Sontgilcrest e la Perdanonza dils 15 d'uost mintgamai sil di ch'ellas crodan cun musica, cant e parada. Ina midada ha ei dau tier il cant da baselgia. Cun la fin digl onn 1989 ha il Chor viril, ch'ei staus buca meins che 88 onns chor-baselgia, midau funcziun ed ei sedecidiu da seconcentrar sil cant profan. Gia il medem onn ei vegniu fundau il Chor baselgia mishedau, il qual embellescha cun siu cant aunc oz las fiastas ecclesiasticas.

Pastoraziun

Era en la pastoraziun ha ei dau ils davos onns grondas midadas. Oravontut il manco da spirituals, la promptad da sorprender uffecis, la demografia e las finanzas dil Corpus catholicum han sfurzau las pleivs da collaborar e schizun fusiunar. Quei ei era buca stau auter a Breil. La suandonta tabella retegn quei svilup:

1967 –	La pleiv da Dardin vegn
1979	pastorada naven da Breil
1979 –	La pleiv da Dardin vegn pasto-
1989	rada naven da Danis-Tavanasa
1989 –	La pleiv da Dardin vegn
2002	pastorada naven da Breil
2003 >	In plevon per las pleivs da Breil, Dardin e Danis-Tavanasa
2010 >	In cussegl pastoral per las pleivs Breil, Dardin e Danis-Tavanasa
2012 >	Ina suprastonza per las pleivs da Breil, Dardin e Danis-Tavanasa
1-1-2016	Fusiun dallas pleivs da Breil, Dardin e Danis-Tavanasa
1-1-2019	Fusiun cun la pleiv d’Andiast / Niev num: Pleiv catolica romana Breil

Cun sur Paul Giger, sur Giusep Cathomas e sur Giusep Venzin ha la pleiv giu il cletg da vegnir pastorada per liung temps d’ordvart engaschai spirituals. Tuts treis ein stai perschuidi dallas midadas dil 2. Concil vatican ed han era pastorau leusunter. Aschia han els promoviu la collaboraziun dils laics, umens e dunnas. Sco lecturAs, collaboraturAs el cussegl pastoral e catechetAs han oravontut las dunnas surpriu dabia responsablada ella pastoraziun. Aschia vala la pleiv da Breil sco pleiv aviarta, viva e bein organisada. Cun plascher ha la pleiv priu enconuschientscha che sia conparochiana, dunna Flurina Cavegn-Tomaschett ha terminau il studi da teologia e s’engascha ussa sco emprema assistenta pastorala dalla Surselva ellas pleivs da Glion e contuorn.

In meins emperneivel capetel ella pastoraziun ei stau l’elecziun dils uestg Wolfgang Haas e Vitus Huonder en nies uestgiu. Naven da 1990 entochen 1997 ei Haas staus uestg da Cuera e naven da 2007 entochen 2019 ei igl uestgiu vegnius administraus da Huonder. Omisdus uestgs han menau igl uestgiu a moda conservativa. Entras lur tenutas erzconservativas han els adina puspei provocau critica da tuttas varts. Omisdus ein fruntai egl entir uestgiu sin gronda resistenza e la distanza denter ils uestgs

e la gronda part dils cartents ei daventada cuntinuadamein pli gronda.

Ad Amédée Grab, ch’ei staus uestg da 1997 entochen 2007, eis ei sco um conciliant e beinponderau, reussiu da pacificar la situaziun e derasar ina atmosfera da beinvulientscha e respect vicendeivel.

Mo cura che Vitus Huonder ha terminau siu uffeci ei la situaziun vegnida schi desastrusa ch’igl ei buca stau pusseivel d’eleger in successur. Aschia ei Peter Bürcher vegnius numnaus dil Papa sco administratur apostolic. Quei eis el aunc oz, varga in onn suenter la demissiun da Vitus Huonder.

Quella situaziun ei buca stada semplia pils sura numnai plevons ed els han pituu giudlunder. Quei ei era semussau mintgamai a caschun dalla Creisma. Ils plevons han empruau d’untginos uestgs cun engaschar autras personas per la celebrazion da quei sacrament. Secapescha che era la pleiv ha sentiu quels embrugls mal-emperneivels.

Plevons da Breil 1952-2020

Sur Sigisbert Berther,	1952-1979
Rabius	
Sur Paul Giger,	1979-1989
Mustér	
Sur Giusep Cathomas,	1989-2001
Surrein	
Sur Albert Wangler,	2001-2002
Tiaratudestga	
Sur Giusep Venzin,	2003-2013
Pardé, Val Medel	
Sur Tomasz Piotr Drwal,	2013-2014
Pologna	
Sur Marcel Köhle,	2015-2018
Domat	
Sur Sajan,	2019-
India	

Problems actuals dalla pleiv

In trest mument per la pleiv ei stau la stad 2018 cura che sur Marcel Köhle ha communicau ch’el

hagi empriu d’enconuscher ina dunna, ch’el vegni a viver egl avegnir cun quella e cheutras remetter siu uffeci da plevon. La pleiv havess bugen salvau el, per exempel sco assistent pastoral. Mo digl ordinariat da Cuera ha ei dau negin sustegn en quei grau e Marcel Köhle terminescha proximamein la scolaziun da scolast. La pleiv ha susteniu schi bein sco pusseivel igl anteriur plevon. Sin iniziativa da Florentina Camartin ei vegniu lantschau ina petiziun per liberalisar il celibat. Quella ei vegnida surdada al papa a Ruma, il qual ha confirmau dad haver retschert la petiziun.

Sco tuttas pleivs catolicas e reformadas deplorescha era la pleiv da Breil mintg’onn pliras extradas dalla Baselgia. Aschia han enteifer ils davos sis onns buca meins che 18 personas inoltrau lur extrada. En pliras retschercas han ins empruau da declarar quei fenomen. Ils motifs che vegnan numnai il pli savens en quei connex ein ils suandonts: secularisaziun dalla societad, tradiziuns ed usits religios piardan adina dapli muntada, scandals da surdiever sexual entras exponents dalla Baselgia, taglia da cultus, tenuta conservativa ella hierarchia dalla Baselgia, embrugls en nies uestgiu. Il pli fetg piteschan las Baselgias localas da quella situaziun. Quei fatg pretenda da ponderar la situaziun ed adattar la pastoraziun als novs basegns.

La pandemia mundiala dil coronavirus ha era cuntunschiu nossa pleiv. Varga dus meins han negins survetschs divins giu liug en baselgias e capluttas. Nies plevon sur Sajan ei denton staus in pionier en quels graus. El ha cun agid da plirs gidonters e pliras gidontas celebrau survetsch divin, schau filmar e tarmess quel via Youtube en las casadas. Quella acziun ha anflau gronda accoglientscha lunsch suls cunfins dalla pleiv.

En nossa pleiv ha ei dau negins mortoris muort quei virus. La situaziun cun sias reglas fetg severas da distanza e higiena ei denton stada fetg

speciala ed ha pretendiu dabia pazienza e sacrifici, oravontut da parochianas e parochians attempai.

Manteniment dils edifecis sacralis

Ei dat paucas pleivs en Surselva che posseda tons edifecis sacralis da schi gronda valeta culturhistorica sco la pleiv da Breil. Mantener tut quels baghetgs precius pretenda grond engaschi ed ei pusseivel mo grazia al sustegn digl Uffeci cantunal per la tgira da monuments, digl Uffeci federal per la cultura, dalla Baselgia cantunala, dalla vischnaunca e dalla beinvulientscha da generus donatur. Aschia eis ei stau pusseivel da restaurar mintga decenni ina caplutta:

1974-1976	restauraziun dalla caplutta Sogn Sievi
1983-1985	restauraziun dalla caplutta Sogn Giacun
1996-2000	restauraziun dalla caplutta Sogn Martin
2010	restauraziun dalla caplutta Sogn Antoni

La Casa pervenda

Cun la construcziun dalla Casa pervenda nova igl onn 1980 ei vegniu endrizzau el sutterren in local da schurmetg per ils beins culturals ed in archiv parochial. En quel vegnan tut ils documents d’impurtonza registrai e conservai. 2014 ei la Casa pervenda vegnida restaurada ed adattada als basegns dalla pleiv fusiunada. La habitaziun sin l’emprema alzada vegn affitada, sin la secunda alzada habitescha il plevon e sin la tiarza alzada sesanfla il secretariat.

La restauraziun dalla baselgia parochiala

Uonn ei puspei la baselgia parochiala che ha da basegns dad ina pli gronda restauraziun. Dapi l’engrondaziun e davosa restauraziun ei in miez tschentaner vargaus. Ed igl ei buca da surveser che la baselgia basegna urgentamein ina refrestgentada. Ord quei motiv ha la pleiv de-

cidu ina sanaziun energetica cun novs veiders-finiastra, ina izolaziun dil plantschiu sura dalla baselgia ed il remplazzament dalla cuvrida dil tetg. Egl intern ei previu ina purificaziun dallas preits, altars e frescos sco era in' adattaziun dall'illuminaziun e dils indrezs tecnics cun in niev pilotadi per scaldament, ventilaziun ed illuminaziun. Il tuchiez e l'ura baselgia ein suttamess ad ina revisiun cumpleina ed il zenn pign, dataus digl onn 1380, vegn puspei mess en funcziun suenter in liung ruaus dapi la davosa restauraziun.

Il maletg da Sogn Cristoffel ch'era vegnius alla glisch a caschun dalla restauraziun dils onns 60 ha pitu bravamein ed ha piars in bionton da sia color e splendor. Il fresco da 2.9 meters ladezia e 6.5 meters altezia ha basegns d'ina remediura.

L'entira restauraziun ei vegnida calculada cun cuosts da 1.25 milliuns francs. Las lavurs ein vegnidas exequidas la primavera e stad 2020. Pliras acziuns davart da vischinas e vischins, sustenidas da hosps da vacanzas e fundaziuns sco era da confederaziun, cantun e vischnaunca han contribuì ina respectabla cumpart dalla finanziaziun.

Dalla cumissiun da baghegiar han fatg part: Sep Cathomas, Adrian Bergamin, Annadora Friberg Flepp, Marcellino Flury, Pauli Cavegn, Andreas Pfister, Sur Sajan.

Il santeri

Per il santeri ei la vischnaunca politica responsabla. En connex cun la restauraziun dalla baselgia ei la vischnaunca sedecidida dad era restaurar il santeri ed adattar quel als basegns dil temps. Ils davos onns ei igl usit da satrar semidaus fetg. Las sepulturas en vischi ein plitost raras. Igl ei bunamein la regla che la sepultura succeda en urnas. Quei dat dapli spazi al santeri e cheutras ei ina adattaziun stada gjavischeivla. Il medem mument duei era vegnir creau in liug per ina fossa comunabla.

Il zenn grond da 1518

A caschun dalla restauraziun da 1963/1964 ei il tuchiez vegnius remplazzaus. Ils zenns vegls ein vegni vendi alla firma che ha furniu il tuchiez niev. Grondas discussiuns e rumpatesta ha ei dau pertuccont il zenn grond, il Gioder. Quel ei da gronda valeta culturhistorica e la finala ha il Museum retic a Cuera surpriu il zenn e piazzau quel en siu curtgin. La Terra Grischuna ha giu rapportau sco suonda: *«Im Garten des Rätischen Museums in Chur steht eine der ältesten Glocken Graubündens. Sie wurde 1513 von einem unbekanntem Meister gegossen und hing lange Zeit im Turm der Brigelser Pfarrkirche. Bemerkenswerter noch als die lateinische in gotischen Spät-Unzialen sind die Figuren, welche die Glocke zieren. Sehr gut gelungen ist dem Meister die zierliche Gestalt der Muttergottes. Auch St. Theodul darf sich sehen lassen. Lustig ist der kleine Teufel mit der Glocke; dem Künstler ist es gelungen, ihn so darzustellen, dass man ihm den Ärger anmerkt, den er mit dem heiligen Mann hatte».*

Dapi onns sesanfla il zenn a Haldenstein el depot dil museum. Uss tuorna el puspei a Breil, nua ch'el ha tucchau varga 450 onns giud il clutger. El duei vegnir piazzaus en in plaz d'honor sin santeri.

Finizium

Giacun Hasper Muoth ha giu scret alla fin dil document da 1889 denter auter: *Vegli il Tutpussent tras intercessiun da sia Sontga Mumma, nossa speciala patruna, adina proteger nossa vischnaunca e ses habitonts da tuttas disgrazias, da fiug, da tun e cametg, da malauras e da pestilenzas.* Quei giavisch ch'ei aunc oz actuals ei era miu giavisch e vegn perquei tschentaus alla fin da quei document.

Breil, ils 31 da fenadur 2020

Michael Friberg, archivar dalla pleiv

Tradiziun en temps da corona

Sco en biars auters loghens ha Sontgaclau buca seschau stermentar dalla corona ed ha era anflau a Danis-Tavanasa in'otra fuorma da far viseta allas famiglias.

Foto: Charly Caduff

Sontgaclau en Val Cuschina

Malgrad las circumstanzas da pandemia, han Sontgaclau e ses gidonters anflau la via ord igl uaul tier nos affons dil vitg. Damai che era el - sco um vegl - sauda tier la gruppa periclitada, ha el tuttina vuliu visitar las famiglias cun lur affons. Damai che quei ei buca stau pusseivel sco usitau a casa, han Sontgaclau e ses gidonters priu plaz sin ina balla strom en la suosta sper la Val Cuschina e spitgau la viseta dils affons e lur famiglias. Enstagl da visitar ils affons, han ils affons pia visitau Sontgaclau.

Pervia dallas restricziuns en connex cul coronavirus, ha mintga casada stuiu annunziar il diember ed ils nums dils presents. Aschia han ils fumegls saviu far ina planisaziun da temps ed evitar collisiuns. Sontgaclau ha astgau prender encunter annunzias da tredisch famiglias cun trentasis affons, quei che ha naturalmein fatg grond plascher.

In'emprova

Nus dall'uniun da giuventetgna havein nezegiau quella situaziun per empruar enzatgei auter. E nus astgein constatar ch'igl ei gartegiau. Quei han ils massa feedbacks e resuns cum-

provau. Damai che la Dunna Holla ha era manegeiau bein quella sera, ha ei dau in'atmosfera tut speciala. Ils visitaders han schau plascher fetg quei mument ensemen cun Sontgaclau ell'aria frestga spel pigniel da Nadal decoraus cun tschugalatas.

Negin Oremus

Deplorablamein ha ei dau uonn negin oremus en las ustrias, sco usitau. Quella part digl usit ei curdada ell'aua, damai ch'il cantun ha sin quei di decidiu da serrar las ustrias. La speranza ei naturalmein, che nus saveien l'auter onn puspei metter ensemen in bien e bein legher oremus per convischinas e convischins.

Occurrenza gartegiada

Nus essan fetg cuntents che nus havein era uonn saviu menar tras quei bellezza usit. Igl ei adina bi da veser ils eglis tarlichonts dils affons, oravontut era en temps pli stgirs. Sontgaclau e ses gidonters han aschia astgau passentar ina bellezza sera ensemen cun las famiglias e tuts ein stai fetg engrazieivels per quella sentupada.

Cun ils numerus maletgs dils affons ei Sontgaclau lu turnaus anavos en sia tegia egl uaul. Avon ch'el ei svanius davos in imposant pegn, ha el manegeiau, ch'ei seigi aunc mai stau aschi bi sco uonn. Denton spera naturalmein era el sin in pli sanadeivel e ventireivel proxim onn.

Foto: Charly Caduff

Uniun da giuventetgna Danis-Tavanasa
Larissa Pally, anteriura presidenta

Program da lavur 2021

Probabel eis ei era da quintar uonn che la pandemia da corona influenzeschi nies mintgadi e metti certs tiarms, era allas occurrenzas culturalas.

Sper las lavurs ordinarias che crodan regularmeim, ha la suprastanza dil forum cultural pre-viu las suandontas occurrenzas:

Commemoraziun sur Flurin Camathias

Sur Flurin Camathias sin porta pintga dalla baselgia parochiala a Breil
Foto: Rudolf Zinggeler 1905

Flurin Camathias ei naschius a Laax ils 6 da mars 1871. Suenter la scola dil vitg frequenta el il gimnasi a Mustér ed a Friburg. Lu studegia el teologia a Cuera. Da 1896-1917 eis el plevon a Breil. Silsuenter pastorescha el ad Andiastr e Siat. El miera ils 3 da fevrer 1946 en siu vitg nativ.

Sur Camathias ei pia staus buca meins che 21 onns plevon a Breil. En quei temps ha el scret in bionton da sias ovras; quei ch'ei il motiv dad era seregurdar a Breil da quei impurtont scribent e poet romontsch. La festivatad principala cun differentas occurrenzas ha secapescha liug a Laax. A Breil ei previu in'exposiziun ambulonta en caplutta S. Martin, in'exposiziun *Breil "ier ed oz"* ed ina festivatad ils 3 d'october 2021. Dapli informaziuns vegnan publicadas dafer-tontier.

Restauraziun "Dustonzas da Rubi"

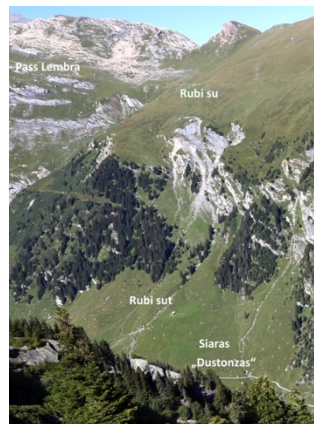

Foto Johann Clopath

Gia igl onn vargau havessen bugen restaurau ils mirs enta Siaras, in impurtont document historic. Ord differentis motivs havein nus deplorablameim stuiu spustar quella lavur. Legreivel ei che dr. Arnold Spescha ha dau bia spazi a quei liug historic en siu niev cudisch da Suworow cumparius igl atun vargau. Dapli da quellas «Dustonzas» anfleis vus era sin nossa pagina sut *Actual/projects*. Forsa eis ei pusseivel dad exequir quellas lavurs el decuors dalla proxima stad.

Forum

La gasettina che vus tenis gest enta maun ei il tierz project dad uonn. Ella duei cumparer duas gadas ad onn ed informar ils habitonts dils vischinadis da Breil, Dardin e Danis-Tavanasa en fatgs da cultura.

Ulteriuras occurrenzas

vegnan publicadas dafer-tontier sin nossa pagina da casa focubreil.ch. Muort la situaziun malguessa ei ina planisaziun pli exacta buca pusseivla.

Commembradi

Sche vus saveis era sedecider da sustener la lavur culturala dil Forum cultural Breil, sch'essas Vus beinvegni sco commembra ni commember. Bien engraziament per vies sustegn.

Forum cultural
Breil

